

Werelden te winnen

Door Jan van der Born

In onderstaand stukje uit het novembernummer (2011) van “Wetenschap in beeld” kunnen we lezen hoe in de loop van de evolutie zich een heel klein kikkertje, niet groter dan een erwt, heeft ontwikkeld, dat in staat is zijn eitjes in een giftige bekerplant af te zetten. Insecten lossen gewoon in de giftige vloeistof op. Door aangepaste zwemvliezen kunnen, als de eieren eenmaal zijn uitgekomen, de kleine kikkertjes dan uit de bekerplant klimmen.

Mij overvalt bij het lezen van dergelijke voorbeelden altijd weer een enorme verwondering over de ingenieuze en vaak bizarre vondsten van levende organismen om te kunnen overleven en zich voort te planten. Wat te denken van een ander voorbeeld, beschreven in het blad *Roots* (februari 2012), met als titel: “De zelfproducerende drugsdealer”. Ik citeer: *“De grote haarboskever produceert uit haar harige ‘okselen’ een zoet sapje dat veel weg heeft van LSD. Bloedrode roofmieren zijn er dol op en bieden de drugsdealer zonder enig protest onderdak aan in hun strak georganiseerde ondergrondse rijk, waar het veiliger toeven is dan in de boze buitenwereld. Zodra de grote haarboskever haar geestverruimende waar aanbiedt, gaan zowel soldaten als werkers overstag. Ze mag gewoon doorlopen en zet meteen koers naar de kinderkamers, waar ze mieren eitjes en –larven opeet.”* De grote haarboskever is niet de enige drugsdealer. Het knotskevertje, “een eersteklas minkukel: traag, stekeblind en amper in staat om in de vrije natuur voor zichzelf te zorgen”, haalt dezelfde truc uit en wordt op dezelfde manier door de mieren vertroeteld.

Wat heeft dit alles nu met Korczak en opvoeding te maken? Ieder nieuw organisme staat voor de uitdaging in de omgeving, waarin het opgroeit, te overleven. Voor een deel wordt het daarbij gestuurd door aangeboren instincten, voor een deel door ervaren en leren. De zuigreflex is aangeboren. Het gedrag aanpassen aan tepel of speen en het herkennen van geur, stem en gezicht van moeder of vader is geleerd. Het krijgen van voedsel, affectie en aandacht zijn van levensbelang. Zo kan huilen een overlevingsstrategie zijn om gevoed te worden, verlost te worden van die maagkrampjes of aandacht en fysieke warmte te krijgen. Elk kind zal in

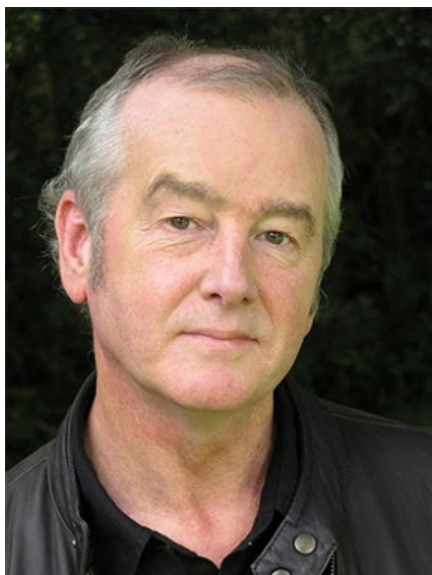
wisselwerking met de omgeving zijn eigen strategie ontwikkelen. Ieder kind is uniek. Laten we Korczak even aan het woord laten:

“Zonder te kunnen spreken kan een baby een zeer ingewikkeld gesprek voeren. “Lig stil”, zegt zijn moeder. Desondanks probeert hij toch het verboden voorwerp te pakken. Hij houdt toevallig zijn hoofdje schuin, glimlacht en onderzoekt of mammië het verbod op strengere toon zal herhalen of, ontwapend door zijn geraffineerde geflirt zal toegeven en hem zijn gang zal laten gaan.

Zonder ook maar ooit een woord te hebben gesproken, liegt een kindje schaamteloos. Als hij van iemand af wil komen, die hem niet aanstaat, geeft hij het afgesproken teken, het dreigend signaal, en wanneer hij dan op de bekende pot zit, kijkt hij triomfantelijk en spottend om zich heen.”¹

Wat mij boeit in de beschreven voorbeelden van zowel dieren als mensen is dat je ziet hoe twee of meer werelden als het ware in elkaar grijpen. Net als het minikikkertje probeert het kind binnen een bestaande werkelijkheid van de volwassenen een eigen werkelijkheid te creëren. Een wereld, die hem past. Ook die werkelijkheid, waarmee hij zich geconfronteerd ziet, kan soms behoorlijk giftig zijn. En net als de haarboskever zal hij een slimme strategie moeten bedenken om te krijgen wat hij nodig heeft.

David Almond, de schrijver van o.a Nina² en Skellig³, vertelt in zijn biografie dat de kinderen in zijn boeken als het ware vanzelf tot leven komen. Ze worden

geconfronteerd met een vaak weerbarstige werkelijkheid. Zijn uitspraak “coming to live in the real world” vat dit kernachtig en beknopt samen. Overleven, dat wat jou uniek maakt overleefd houden, in de wereld waarin je als kind binnen stapt, is de klus waar je voor staat. Het probleem is dat de verwachtingen, die we als volwassenen hebben, gestuurd door eisen, die de samenleving aan ons stelt en die we aan ons zelf stellen, er toe leiden dat we kiezen voor overmatig disciplineren. Er is altijd de angst, dat ons kind het anders niet zal redden door niet aan die eisen en verwachtingen te voldoen. Let wel, disciplineren gebeurt vaak op een alleraardigste en subtiele manier. Goed beschouwd zijn dan zowel het kind als de ouder de klos. Beide moeten dat wat hen bijzonder maakt aan de kant zetten. Dit dilemma

van in elkaar grijpende en vaak botsende werelden maakt opvoeden tot een stressvol avontuur. Een leger van deskundigen en er lustig op los diagnosticerende hulpverleners biedt dan uitkomst. Het plezier van de nieuwsgierigheid naar en de ontdekking van het eigene van dit kind, dat mijn wereld binnenkomt en wat mijn eigen wereld kan verrijken, is dan verdwenen. Het vreemde moet worden uitgebannen. Het gesprek met de ander wordt een voorgeschreven protocol. Het boek “Mijn naam is Nina” van David Almond beschrijft dat op een prachtige en indringende manier.

¹ Janusz Korczak “Hoe houd je van een kind” Bijleveld, 1986. Blz. 45.

² David Almond “Mijn naam is Nina” Querido, 2011.

³ David Almond “De schaduw van Skellig” Querido, 2011.

Genoeg stoom afgeblazen. Wat heeft Korczak ons te vertellen over het winnen of juist verliezen van de wereld van het kind. Met hooggespannen verwachtingen begint Korczak voor de eerste keer aan de weken, die hij als jonge enthousiaste begeleider zal doorbrengen in de vakantiekolonie. *“Ik wilde van een verblijf van vier weken voor kinderen ‘uit souterrains en zolderkamertjes’ een ‘aaneenschakeling van vreugde en blijdschap’ maken, zonder een enkele traan.”*⁴ Maar dat valt vies tegen. De kinderen luisteren niet. Ze komen in opstand. Gaan met elkaar op de vuist en als Korczak er één bij zijn lurven pakt en op de veranda wil zetten, waar de hond vrij rondloopt, verzamelen ze stokken om de volgende nacht letterlijk het gevecht met de jonge Korczak aan te gaan.

*“Ik was erop uitgegaan met witte handschoenen aan, met een bloem in mijn knoopsgat, om een prettige indruk en dankbare herinneringen te wekken bij hongerige, onderdrukte en onterfde kinderen. Ik wilde mij van mijn plichten afmaken door middel van een paar glimlachjes en wat goedkoop vuurwerk, ik had zelfs niet de moeite genomen hun namen te leren, hun ondergoed uit te delen, ervoor te zorgen dat de w.c. schoon was. Ik wachtte op hun sympathie, ik wilde niet hun gebreken accepteren, die welig hadden kunnen tieren in de uithoeken van de grote stad.”*⁵

Botsende werelden. In eerste instantie passen de kinderen niet in de wereld van Korczak en Korczak niet in de wereld van de kinderen.

*“De volgende dag, tijdens het gesprek in het bos, heb ik voor het eerst niet tegen de kinderen, maar met de kinderen gesproken; ik praatte niet over hoe ik wilde dat zij zouden zijn, maar over hoe zij willen en kunnen zijn. Misschien dat ik er toen voor het eerst van overtuigd raakte dat je van kinderen veel kunt leren, dat ook zij hun eisen en voorwaarden stellen, waartoe ze het recht hebben, evenals ze het recht hebben een voorbehoud te maken.”*⁶

Als we met elkaar in gesprek gaan zijn er blijkbaar werelden te winnen. Het geheim van die dialoog is dat we van elkaar leren. In het geval van ons mensen heeft de natuur dat in de loop van de evolutie niet voor ons geregeld. Dat moeten we zelf doen.

Jan van der Born
Alkmaar, 29 februari 2012

⁴ Janusz Korczak “Hoe houd je van een kind” Bijleveld, 1986. Blz. 179

⁵ Janusz Korczak “Hoe houd je van een kind” Bijleveld, 1986. Blz. 187

⁶ Janusz Korczak “Hoe houd je van een kind” Bijleveld, 1986. Blz. 188